

Filigranele - scurt istoric-

Gabriela Paul

În strânsă legătură cu evoluția omului și a civilizațiilor se află cartea. Indiferent dacă este manuscrisă sau tipărită, cartea veche - românească sau străină - formează un fragment al patrimoniului național și universal, având nu doar o menire culturală și morală, cât și rolul de a defini spiritualitatea unei națiuni care știe sau nu să-și apere, să-și conserve, să-și pună în circulație valorile.

Cu prilejul restaurării, deci a restabilirii semnificației originare, pierdută parțial sau estompată în timp și consolidarea structurii suport, ni se oferă o serie de informații în plus asupra cărților și documentelor vechi, prin intermediul diferitelor tehnici și investigații la care sunt supuse acestea în timpul procesului de restaurare.

Pe de altă parte, pe lângă informațiile strict tehnice obținute în timpul procesului de restaurare ale unei cărți vechi, o atenție mare se acordă filigranelor prezente în hârtia suport. În contactul direct pe care-l are cu cartea, restauratorul are acces în zonele "ascunse" ale acesteia, acolo unde istoricul și cercetătorul nu pot pătrunde. Aceste zone se situează la nivelul cotorului interior al cărții, al cusăturilor, în locurile de îndoire ale caietelor, precum și la foile de gardă lipite pe scoarțe sau sub acestea, acolo unde pot fi scoase la iveală file de diferite proveniențe. Filigranele ne ajută la datarea unor manuscrise sau tipărituri.

Studierea filigranelor sub diferite aspecte pe care le implică această problemă, a început încă din secolul al XVIII-lea.

Filigranologia ca disciplină științifică a fost prezentată la noi de către Damian P. Bogdan, care s-a ocupat de definiția și obiectul ei, explicând termenul. Astfel filigranologia este definită ca o știință specială istorică care se ocupă cu studierea desenului liniar fixat în hârtie în timpul fabricării acesteia.

Filigranul este amprenta în adâncime produsă în foaia de hârtie de un desen liniar în fir metalic, fixat pe forma de fabricare a hârtiei. Pentru a deosebi o hârtie de alta, filigranul constituie un element esențial.

Pentru că forma, mărimea și locul de amplasare în coala de hârtie diferă de la un fabricant la altul, cercetările în acest domeniu au demonstrat că aceeași moară putea utiliza în același timp mai multe filigrane.

Pornind de la semnificația lor, filigranele au cunoscut o mare varietate, omul creând o mare diversitate de imagini. Uneori filigranele au ca imagine diverse personaje, părți din corpul omenesc, animale, himere, blazoane, unelte, flori. Alteori apar reprezentate steme ale orașelor. Interesante sunt imaginile cu scuturi apărute ca filigrane sau nume de locuri. În timpul activității mele ca restaurator am întâlnit o varietate mare de astfel de filigrane. Unele dintre cele mai interesante sunt cele care au ca reprezentare scuturi. Un astfel de exemplu este cel întâlnit în *Cazania lui Varlaam*, Iași 1643, unde este reprezentat un scut care are în interior două săbii încrucișate (fig. 1). Un alt filigran este o inițială (W) având surmontată o coroană princiară (fig. 2). Hârtia care poartă drept marcă aceste filigrane provine dintr-o moară germană.

În manuscrisul "*Cărticica năravurilor bune pentru tinerime*", Alba Iulia 1828, am întâlnit exemple de filigrane: inițiale (P.G) aparținând meșterului care a fabricat hârtia (fig. 3), acvila bicefală, având pe cap o coroană ecleziastică și în gheare un sceptru și o spadă (fig. 4). Această tip de hârtie aparține morii de hârtie din Sibiu.

În tipăritura "*Chiriacodromion*", Bălgrad 1699, am întâlnit un filigran care reprezenta o acvilă bicefală având aripile întinse, pe cap purtând o coroană (fig. 5). Filigranul a fost identificat doar pe unele coli.

În ceea ce privește dimensiunea filigranelor, aceasta era foarte variată, în funcție de epoca în care au fost produse și folosite, precum și de imaginea pe care o reprezintă. Locul de plasare pe coala de hârtie a fost la început ales în mod arbitrar de către fiecare producător în parte, pentru ca apoi să fie stabilite reguli clare atât a filigranului propriu-zis cât și a contramărcii.

Odată cu începutul producției industriale de hârtie, filigranul așa cum era el conceput de meșterii medievali, ca semn distinctiv al hârtiei, începe să dispară încetul cu încetul pentru ca la începutul secolului al XIX-lea, acesta să fie cu totul abandonat.

Deci se poate spune că filigranele au fost create de meșteri, cu scopul de a marca formatul, calitatea și proveniența hârtiei fabricate de ei împiedicând astfel falsificarea ei.

Filigrees

Abstract

In this article are presented some ideas about what is a filigree and how there were used, who made it and who used it.

Bibliografie

Sofia Știrban, *Din istoria hârtiei și filigranului: tipografia românească a Bălgradului*(sec. XVIII), Alba Iulia, 1999

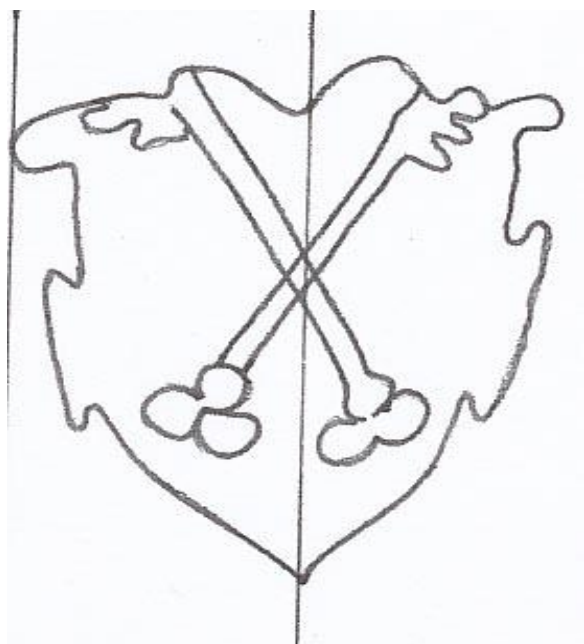

Fig. 1

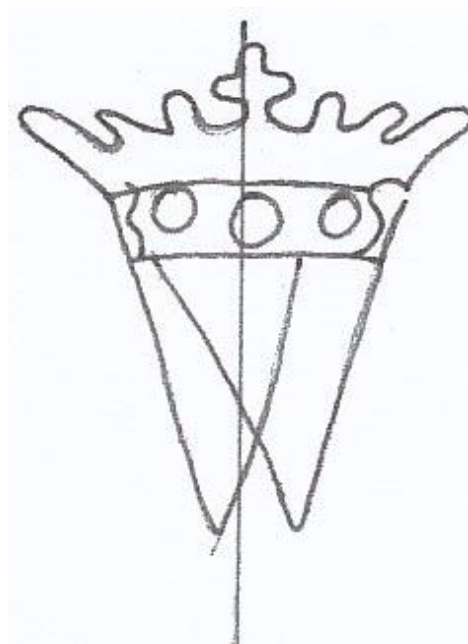

Fig. 2

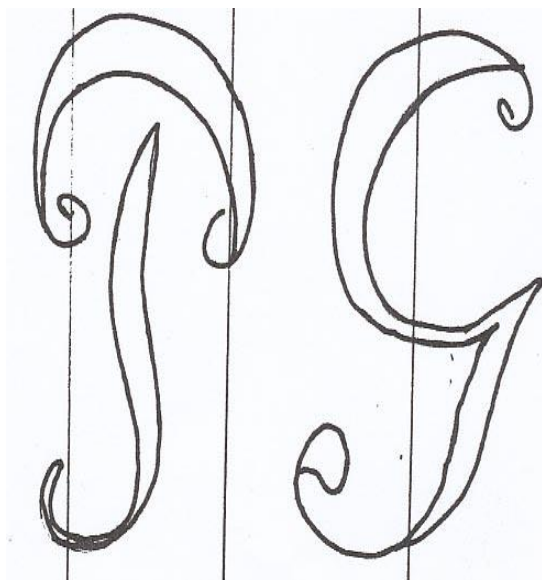

Fig.3

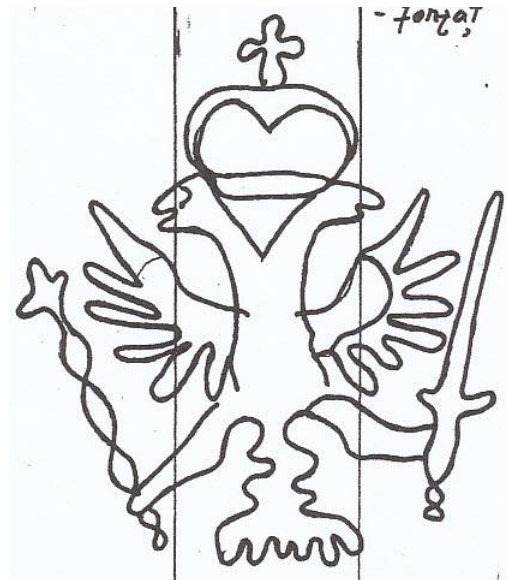

Fig.4

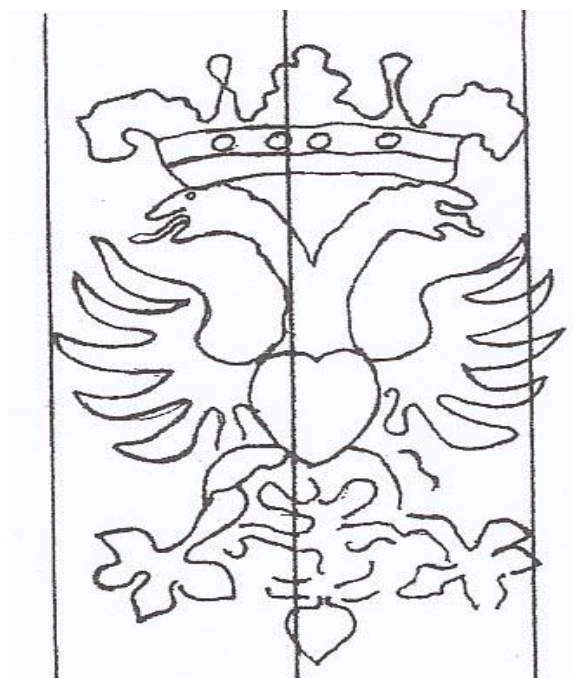

Fig. 5